

DE LIMBURGSE DASSENCENSUS 1990

S. JANSEN & W. JANSEN, Korhoenstraat 12, Herkenbosch

De Das (*Meles meles*) is, met zijn witte kop met aan beide zijden een duidelijke zwarte streep die over de ogen loopt, een onmiskenbaar zoogdier (fig. 1). Deze marterachtige maakt onderaardse holen, die vrij uitgebreid kunnen zijn: de zogenaamde burchten. Tijdens de Landelijke Dassenencensus werden in heel Nederland deze burchten vanaf 1960 om de tien jaar bezocht. In 1990 werden we in de gelegenheid gesteld om voor het Consulentenschap Natuur, Milieu en Faunabeheer Limburg (N.M.F.) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij alle Limburgse dassenburchten te controleren op de aanwezigheid van Dassen. Hierdoor krijgt het Ministerie een globale indruk hoe het de dassenpopulatie vergaat. In dit artikel worden onze bevindingen van de uitgevoerde Limburgse Dassenencensus 1990 beschreven.

Figuur 2. Prenten van de Das.

In Limburg zijn in de maanden februari t/m mei alle burchtlokaties (ook vervallen en verdwenen burchten) die tot op heden bekend waren systematisch met behulp van kaartmateriaal van het RIN, BIC en NMF bezocht in verband met de landelijke Dassenencensus 1990. We zijn in Noord-Limburg begonnen en afgezakt naar Zuid-Limburg. Tijdens de census werden ook nieuwe burchten ontdekt. Daarnaast zijn er ook gebieden bezocht waar recent Dassen waren gemeld en/of een mogelijke dassenburcht aanwezig kon zijn.

Elke burcht werd beoordeeld op het aantal pijpen en de toestand ervan

(belopen, niet belopen, intact en/of vervallen). Ook de aanwezigheid van prenten (fig. 2), de ligging van de burcht, eventuele verstoringen en bijzonderheden zoals bovengrondse dagnesten werden beschreven op een inventarisatieformulier.

RESULTATEN VAN DE LIMBURGSE DASSENCENSUS

Het verspreidingsbeeld van de belopen dassenburchten in Limburg geeft op uurhokbasis een vrij aaneengesloten beeld (fig. 3). Figuur 4 geeft ech-

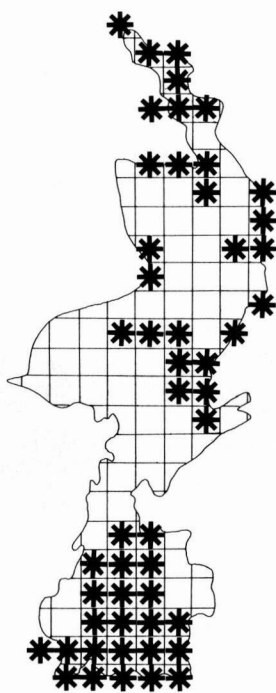
ter een geheel ander beeld. Hier zijn de leefgebieden van de Dassen aangegeven. Van de gebieden 1 t/m 16 worden niet alleen de aantallen burchten die in deze gebieden voorkomen, maar ook indrukken, bedreigingen en bijzonderheden beschreven, die we in het veld tegen kwamen. Voor structurele bedreigingen en beheersmaatregelen verwijzen we naar het Dassenbeschermingsplan Limburg (HOOGVEEN, 1989).

In ons artikel wordt geen onderscheid gemaakt naar de soort burcht, zoals kraamburcht (grote dassenfamilie met jongen en intensief belopen pijpen), belopen (kleinere burcht met matig belopen pijpen), vluchtpijp (vaak een pijp die in noodgevallen gebruikt wordt) zoals dat bij de Landelijke census gebruikelijk is. Een belopen burcht of vluchtpijp kan in de toekomst misschien een potentiële kraamburcht worden. Onze mening is dan ook dat elke burcht ongeacht zijn status, ook een vervallen burcht, belangrijk is (JANSEN & JANSEN, 1991). Hierdoor wordt in dit artikel voor sommige gebieden een positiever beeld gevormd dan het in werkelijkheid is. Indien er vergelijkingen worden gemaakt met het verleden, berusten deze op eigen waarnemingen (archief Jansen: 1983-1989).

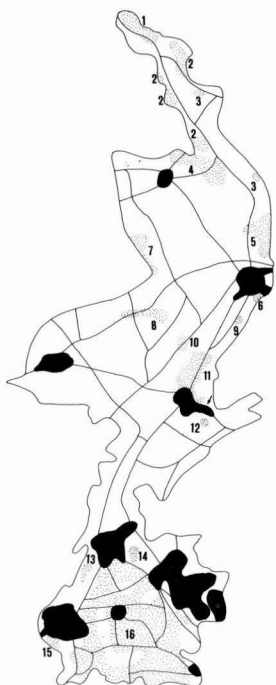
In gebied 1 in Noord-Limburg waren de bewoonde burchten zwak belopen. Het is waarschijnlijk dat de burchten soms bezocht worden door Dassen uit het Duitse Reichswald. Het viel op dat de bossen bij de Mookerheide met pas

Figuur 1. Dassen in hun element. Foto: S. Jansen.

Figuur 3. De verspreiding van de belopen dassenburchten in Limburg op uurhokbasis tijdens de Dassencensus 1990.

Figuur 4. De bewoonde dassengebieden in Limburg zijn met stippels weergegeven. De grotere steden met de belangrijkste wegen zijn zwart aangegeven. De deelpopulaties 1 t/m 16 verwijzen naar de tekst. Het pijltje geeft de uitbreiding van een industrieterrein aan.

aangelegde houtsingels met elkaar waren verbonden (herstel van het oude landschap). Verder bleek een bos samen met een dassenburcht opgeruimd. Tijdens de census werd vastgesteld dat door het rooien van een houtopstand een belopen burcht zeer ernstig verstoord was. In het gebied zijn nog zeven belopen burchten.

In gebied 2 bevinden zich nog enkele goed belopen burchten. Deze hebben duidelijk iets gemeenschappelijks, namelijk een gunstige ligging. Tussen de burcht en de foerageerterreinen lopen namelijk geen of weinig verharde wegen. De burchten liggen op loopafstand van rivieren (fig. 5). Door de wisselende waterstanden kunnen de weilanden moeilijk worden ontwaterd, waardoor de graslanden voorlopig als foerageergebied in stand blijven. In totaal bevinden zich in gebied 2 11 belopen burchten.

De burchten van gebied 3 op de hogere zandgronden hebben nog een vrij goede ligging ten opzichte van hun foerageergebieden. Als de Dassen echter contact willen maken met een andere deelpopulatie, moeten ze net als de dieren uit gebied 2 veel wegen oversteken. In totaal zijn er vier belopen burchten.

Gebied 4 is één van de goede dassengebieden van Noord-Limburg. Op het landgoed Geijsteren heeft één burcht een doorsnee van maar liefst 100 meter. In en rondom het landgoed zijn nog steeds geschikte voedselgebieden te vinden. In het aangrenzende ruilverka-

velingsgebied is de voedselsituatie niet zo best. Wel is er een onverharde weg ingeplant met boompjes, die nu dienst doet als dassenverbindingsweg tussen twee burchten. In totaal zijn er 16 belopen burchten in gebied 4.

Ten noorden van Venlo (gebied 5) bevindt zich een van de grootste burchtenconcentraties van Noord-Limburg. Ook hier is de situatie vrij goed te noemen. Het foerageergebied oogt voor Noordlimburgse begrippen zeer kleinschalig. Een aantal kleine bosjes met burchten is opgekocht door de Stichting Het Limburgs Landschap. Helaas wordt het gebied (net als een groot deel van de rest van Limburg) door ruilverkaveling geteisterd. Hierdoor worden de laatste restjes vochtige weilanden op grote schaal ontwaterd (fig. 6). Gebied 5 telt in totaal 15 belopen burchten.

Ten zuiden van Venlo (gebied 6) wachtte een mooie verrassing op ons. Volgens de kaart zouden er twee burchten in een bosje liggen. Deze waren totaal vervallen, maar in de kloostertuin (fig. 7) werden dassenprenten gevonden. Door het spoor te volgen werden twee nieuwe burchten gevonden. Op het terrein zijn enkele verharde wegen na zonsondergang afgesloten voor verkeer, zodat de Dassen in de avond ongestoord kunnen foerageren op het gazon en tussen de rozenperken!

In de Peelstreek (gebied 7) bevinden zich nog vier belopen burchten. Bij de Mariapeel is de invloed van het veran-

Figuur 5. Burchtlocatie in open weilanden met de ontbrekende meidoornmaasheggen bij de Maas. De burcht ligt in het begroeide hoge talud van een brede waterlossing. Foto: S. Jansen.

Figuur 6

Figuur 7

Figuur 8

derende landgebruik zeer duidelijk. In 1987 lagen er vier belopen burchten dicht bij elkaar. De aanwezige graslanden zijn gescheurd en van de vier burchten is nu nog één matig belopen burcht over. Verder ligt er in de Mariapeel een zeer fraaie burcht (fig. 8) in een dijkje, met de werpheuvels in het water. De Dassen fourageren in de begrazingseenheid, waar ze stevige koeienvlaaien omdraaien om naar mestkeverlarven te zoeken.

De restpopulatie rond de Zoom (gebied 8) is bepaald geen succes-story ondanks het afsluiten van een aantal onverharde wegen voor nachtverkeer. Het afsluiten op zich is natuurlijk toe te juichen. De oorzaak van de achteruitgang moet, in combinatie met verkeersslachtoffers, in een andere richting worden gezocht. In 1987 waren er nog zeven belopen burchten aanwezig, anno 1990 nog slechts drie. Net als in gebied 7 zijn ook hier de laatste restjes grasland omgezet in zwaar bemeste maïs-akkers. Deze achteruitgang van Dassen door landbouwkundige veranderingen is ook uit de literatuur bekend (KRUUK, 1989).

In gebied 9 bevinden zich maar twee burchten, waarvan er één nieuw is ontdekt. Deze kleine populatie heeft nog goede foerageergebieden en heeft net als de Dassen uit gebied 11 contact met enkele burchten in Duitsland. De migratie vanuit Duitsland is voor de Noord-, en Middenlimburgse populaties zeer belangrijk. Tussen Reuver en Swalmen liggen op Duits grondgebied vijf goed belopen burchten. Parallel aan de Duitse grens is een verharde weg, waar in het verleden veel verkeersslachtoffers vielen, afgesloten voor gemotoriseerd verkeer.

In gebied 10 zijn drie burchten ontdekt. Er zijn nog goede voedselterreinen, maar het gebied wordt doorsneden door de zeer drukke Napoleonsweg.

Figuur 6. Ruilverkaveling Velden: het verdwijnen van houtsingels, het verharderen van zandpaden, ontwatering en een veranderend grondgebruik (van wormrijke graslanden naar dode maïsakkers). Foto: S. Jansen.

Figuur 7. Aan de rand van Venlo wonen de Dassen in de kloostertuin, waar ze ook veilig kunnen fourageren tussen de bloemenborders. Bijna een Engelse situatie. Foto: S. Jansen.

Figuur 8. De "water"burcht in de Mariapeel. Foto: S. Jansen.

Er zijn in totaal negen belopen burchten.

Het gebied tussen Swalmen en Roermond (gebied 11) bezit een van de grootste populaties van Midden- en Noord-Limburg, maar tegelijkertijd ook de meest bedreigde. Ten eerste doorsnijdt de toekomstige vierbaans Rijksweg 73 de aanwezige dassenpopulatie. Deze "Ruggegraat van Limburg" zal de Dassen een goeie hernia bezorgen. De weg wordt zo goed als óver twee bewoonde burchten (fig. 9) gelegd. De goede beloften om rasters en dassentunnels aan te leggen nemen de nadelige effecten van een snelweg niet weg. Als Dassen de Maas over zwemmen kunnen ze nog steeds contact maken met de Dassen uit gebied 10. Maar als de grootschalige ontgrindingen (fig. 10) in het Maasdalen verder doorgaan zullen niet alleen goede voedselgebieden van Dassen veranderen in grindplassen met een hoge recreatiedruk, maar zullen ook de isolatie en verstoring van de bestaande populaties toenemen. Tijdens de census werd vastgesteld dat een nieuwe vestiging in een steilrand in de kiem gesmoord was. Op de pijpen waren betonnen gierputdekseks neergelegd. Bij een oude, bekende burcht werd een mooie speelboom gevonden (fig. 11). Maar liefst 21 belopen burchten werden in gebied 11 aangetroffen.

In het Roerdal (gebied 12) was de terugkeer van de Das in twee belopen burchten de grootste verrassing van Midden-Limburg. In 1984 was de burcht na een aantal verkeersslachtoffers (fig. 12) verlaten. Nu zijn er in één burcht zelfs jongen geboren! Deze spontane hervestiging moet met beide handen worden aangepakt om te voorkomen dat de Das weer verdwijnt ten-

Figuur 9

Figuur 10

Figuur 11

Figuur 9. Een van de dassenburchten die hopelijk nooit onder het asfalt van de Rijksweg 73 komt te liggen. Na bemesting van de burcht met rioolslib heeft de Das een verse pijp in de akker gegraven. Foto: S. Jansen.

Figuur 10. Grootschalige ontgrindingen in Midden-Limburg bedreigen niet alleen direct de dassenburchten maar ook hun fourageergebieden. Ook bij de herinrichting van de grindplassen wordt nog steeds geen rekening gehouden met deze marterachtige. Foto: S. Jansen.

Figuur 11. Dassen hebben een zeer sociaal familieleven. Het gezamenlijk spelen rond een boom, tussen Bosanemonen en Speenkruid, is een geliefde bezigheid. Foto: S. Jansen.

gevolg van het verkeer. Daarom moeten twee verharde wegen, die tussen de burcht en het voedselgebied liggen, worden afgesloten voor autoverkeer (HEEMKUNDEVERENIGING ROERSTREEK & ZOOGDIERENWERKGROEP, 1991). Deze populatie is zeer belangrijk omdat dit de laatste schakel tussen Midden- en Zuid-Limburg is. De afstand tussen gebied 12 en 14 bedraagt in vogelvlucht 20 kilometer.

In het Bunderbos (gebied 13) bevindt zich een kwetsbare populatie met nog maar drie burchten. Deze kwetsbaarheid is waarschijnlijk te danken doordat ze moeilijk contact kunnen maken met de populatie in gebied 16. Tussen deze twee dassenpopulaties ligt een groot-schalig landbouwgebied en er ontbreekt dus een goede ecologische verbinding in de vorm van bos, houtwallen en graften.

In gebied 14 in Zuid-Limburg werden in totaal 12 belopen burchten gevonden. Hiervan waren vier burchten nieuw. Bij één nieuw ontdekte burcht gebeurde dat wel op een zeer speciale manier. Op een toeristengangetje reed ik met de auto door een verharde holle weg richting Doenrade. Het had de hele ochtend behoorlijk geregend. Eindelijk kwam de zon weer achter de wolken vandaan. En plots viel er löss op de auto! Stomverbaasd zette ik de auto aan de kant. Er lag ook löss op de weg. Ik klom over het talud omhoog, tussen de lianen van de Bosrank, en zo vond ik een nieuwe dassenburcht! De Das had zijn burcht even schoongeveegd en overal waren prenten te vinden!

Ten zuiden van Maastricht (gebied 15) bevindt zich een kleine, maar nog steeds stabiele populatie van 13 burchten. In het dal van de Jeker zijn nog redelijke voedselgebieden, maar om deze te bereiken moeten de Dassen twee drukke wegen oversteken.

In gebied 16 zijn een aantal opmerkelijke vondsten gedaan. In een chatel (verdedigingsheuvel, 450 na Christus) werd een schitterende burcht gevonden. In een bouwsel uit een jonger tijdperk, een schuur, werd een dassenburcht tussen de half ingegraven oude landbouwwerktuigen gevonden. Een mooi staalje dassenvernunft was te zien bij een burcht die naast een schapenstal ligt. Hier haalt de Das vers stro om zijn eigen burcht te voorzien van nestmateriaal. En dan die aardige mensen die een dassenburcht in hun achtertuin hebben liggen. Dat Dassen niet overal gastvrij worden ontvangen, bewijst het gebied Ter Worm bij Heerlen

met zijn vele burchtlokaties waar geen sporen van Dassen meer werden aangetroffen (fig. 13).

In het Staatsbosbeheerterrein Vijlenerbosch ligt een toeristische wandelroute over een bewoonde burcht. Deze route kan zeer gemakkelijk worden verlegd, zodat men weer dassenprenten op de werpheuvels kan waarnemen in plaats van schoenafdrukken! In totaal werden in gebied 16 211 belopen burchten aangetroffen.

ZUID-LIMBURG

Enkele speciale opmerkingen voor geheel Zuid-Limburg zijn hier wel op hun plaats. Het verharden en verbreden van de typische onverharde holle wegen ten behoeve van het auto-toerisme (Mergellandroute!) is uit den boze.

Ook worden nog steeds retentiebekens in Zuid-Limburg aangelegd om afstromende modder van de kale akker-

Figuur 12. Dassen worden niet alleen doodgereden op drukke snelwegen. Ook op stille binnenwegen worden Dassen het slachtoffer van verkeer, zoals hier in het Roerdal bij Herkenbosch. Het afsluiten van deze landbouwwegen voor gemotoriseerd verkeer is ook voor de kwetsbare Roerdalpopulatie een goede beheersmaatregel. Foto: S. Jansen.

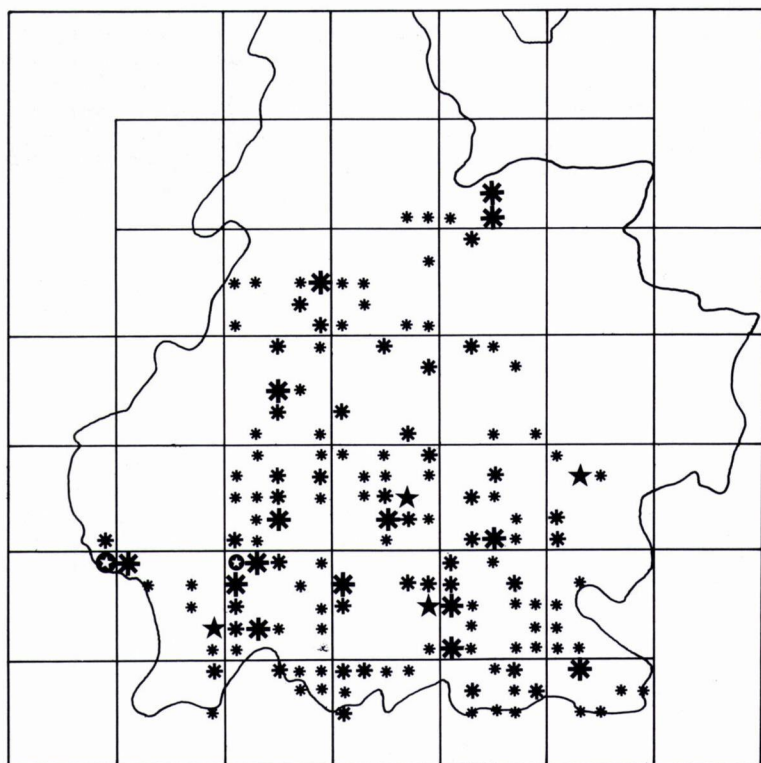

Figuur 13. Enkele bedreigingen in Zuid-Limburg bij elkaar. De pas geploegde akker op de voorgrond was een graft met een dassenburcht (burchtvernieling). Enkele hoogstamfruitbomen en de meidoornhagen zijn opgeruimd (schaalvergroting). De stad ruikt op in het buitengebied (verstedelijking). Foto: S. Jansen.

Figuur 14. Alsof er niet genoeg bedreigingen boven het hoofd van de Das hangen. Ook in 1990 worden nog steeds Dassen in Limburg op barbaarse manier verstoord door de burchten dicht te storten met puin, uit te roken met benzine, uit te graven en gangen af te sluiten met prikkeldraad.

Dassenburcht-controle is met name in Zuid-Limburg op gemeentelijk niveau wenselijk. Foto: S. Jansen.

Figuur 15. Detailkaart van het aantal dassenburchten per kilometerhok in Zuid-Limburg.

- * 85 km-hokken met 1 belopen burcht
- * 40 km-hokken met 2 belopen burchten
- * 15 km-hokken met 3 belopen burchten
- ★ 4 km-hokken met 4 belopen burchten
- ⊙ 1 km-hok met 6 belopen burchten
- ⊕ 1 km-hok met 7 belopen burchten

hellingen op te vangen. Dit is slechts camouflage voor een falend landbouwbeleid. Als men de werkelijke problemen oplost door graften te herstellen en aan te leggen en door erosiegevoelige akkers om te zetten in graslanden met hoogstamfruitbomen wordt het probleem letterlijk en figuurlijk met de wortels aangepakt. Deze herstelmaatregelen zijn ook gunstig voor de Das. Verder viel het ons op dat in Zuid-Limburg de meeste opzettelijke menselijke verstoringen (fig. 14) plaatsvinden. De personen die dit doen hebben blijkbaar niet het begrip voor en het overzicht van de moeilijke situatie waarin de Das zich bevindt. Meer beheersovereenkomsten en gerichte voorlichting aan de grondeigenaren kunnen een uitkomst bieden. In figuur 3 lijkt de dassenpopulatie in Zuid-Limburg een vrij aaneengesloten geheel te vormen. In geheel Zuid-Limburg zijn er in totaal 239 belopen burchten. Dit lijkt veel, maar als je figuur 15 bekijkt zie je toch hier en daar grote gaten in het verspreidingsbeeld. Ook de hoeveelheid burchten per kilometerhok valt tegen in zo'n reliëfrijk gebied. Van de 146 kilometerhokken met burchten in Zuid-Limburg heeft meer dan de helft slechts één belopen burcht.

HET ROERDAL

Het Roerdal fungeerde vroeger als verbingszone tussen Noord- en Zuid-Limburg. Door vergassing, stroperij, vergif, verkeer en isolatie door de uitbreiding van het industrieterrein (zie pijltje fig. 4) heeft de Roerdalpopulatie zich niet op een natuurlijke wijze kunnen herstellen. Deze isolatie vergroot de kans van lokaal uitsterven. Daar het "Dassenbeschermingsplan Limburg" (HOOGEVEEN, 1989) weinig aandacht aan dit gebied heeft besteed hebben we om deze tekortkoming op te vullen het "Dassenbeschermingsplan Roerdal" geschreven (HEEMKUNDEVERENIGING ROERSTREEK & ZOOGDIERENWERKGROEP, 1991). Dit plan is naar verschillende instanties gestuurd en er is op aangedrongen maatregelen te treffen ten behoeve van de Das in het Roerdal. Tussen gebied 11 en 12 heeft reeds een herintroductie plaats gevonden (fig. 16). Deze herintroductie heeft geleid tot het bewonen van een vervallen burcht. Ook hebben de uitgezette Dassen reeds contact gemaakt met een "wilde" Das (JANSSEN & JANSSEN, 1991). Om de uitwisseling tussen het "das-

senrijke" Swalmdal en het Roerdal verder te bevorderen zullen er in de nabije toekomst nog meer Dassen op strategische plaatsen in het Middenlimburgse moeten worden geherintroduceerd. Om deze uitgezette Dassen een betere toekomst te bieden dan de Das van figuur 12, is het noodzakelijk dat de gemeente Melick, Herkenbosch en Vlodrop in samenwerking met het Waterschap Roer en Overmaas, de Provincie Limburg en het Provinciaal Dassenberaad van de Directie Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie (LNO) de voorgestelde beheersmaatregelen in het Roerdal uit gaat voeren (HEEMKUNDEVERENIGING ROERSTREEK & ZOOGDIERENWERKGROEP, 1991). Om de Middenlimburgse dassenpopulatie in contact te brengen met de Zuidlimburgse zullen tussen gebied 12 en 14 (Linnerheide, Landgoed Rozendaal, Muningsbosch, Annendaalse bos) nog de nodige maatregelen (afsluiten van landbouwwegen, aanleggen houtsingels, in stand houden extensieve graslanden) getroffen moeten worden alvorens er tot herintroductie kan worden overgegaan.

De Dassencensus is volgens ons niet alleen bedoeld om de stand in het verleden en heden in Limburg te volgen. Onze mening is dan ook dat de Dassencensus vooral moet dienen als noodsignaal naar zowel de gemeentelijke, provinciale en rijksoverheid toe, om de toestand voor de Das te verbeteren.

Uit het artikel blijkt duidelijk dat er eindelijk actie moet worden ondernomen om de laatste dassenpopulaties niet nog verder te laten versnipperen. Als we Limburg het bolwerk van de Das in Nederland willen blijven noemen zullen er op zeer korte termijn maatregelen moeten worden getroffen. Dit zal ook de overige Limburgse natuur zeker ten goede komen.

DANKWOORD

Een woord van dank gaat naar het Consulent-schap Natuur, Milieu en Faunabeheer te Roermond voor het mogen uitvoeren van de Limburgse Dassencensus 1990 en naar iedereen die ons aanwijzingen gaf (Milieu Heemkunde Vereniging Swalmen, Heemkunde Vereniging Roerstreek, Zoogdierenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap, I.V.N. Spaubeek, Stichting Het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer) over mogelijke dassenburchten-lokaties. Maar vooral aan onze Ouders die drie maanden lang verhalen over Dassen moesten aanhoren en altijd klaar stonden om het avondeten weer op te warmen.

Figuur 16. Nog even en dan mogen ze weer...., wat ons betreft een heel dassenleven lang.
Foto: S. Jansen.

LITERATUUR

- HEEMKUNDEVERENIGING ROERSTREEK & ZOOGDIERENWERKGROEP, 1991. Dassenbeschermingsplan Roerdal. Herkenbosch, maart 1991.
- HOOGEVEEN, Y.R., 1989. Dassenbeschermingsplan Limburg. (I Knelpuntenanalyse en beschermingsvoorstellen, II Figuren en bijlagen). Roermond; Ministerie van Landbouw en Visserij. Consulent-schap Natuur, Milieu en Faunabeheer Limburg.
- JANSEN, S. & W. JANSEN, 1991. Een herintroductie van de Das in Midden-Limburg. Een beschrijving van het verleden en heden van de burcht, ervaringen met de Dassen tot op het moment van hun vrijlating. Privé publicatie. Herkenbosch, maart 1991.
- KRUUK, H., 1989. The social Badger: Ecology and behaviour of a group-living carnivore *Meles meles*. Oxford University Press, New York.

SUMMARY

1990 LIMBURG BADGER CENSUS

Every 10 years since 1950, badger censuses have been held in the Netherlands by the Directorate of Nature Conservancy, Environmental Protection and Fauna Manage-

ment of the Ministry of Agriculture, Fisheries and Nature Conservancy. These have shown the Badger (*Meles meles*) to have drastically declined in the province of Limburg over the past decades. A new census was undertaken in Limburg in 1990. All sets recorded since 1960 were revisited over a period of three months. On the basis of figure 4, the problems of each of the sub-populations (including land consolidation, drainage, traffic, large scale gravel quarrying and disturbance of destruction of sets) are described. Limburg has a total of 303 sets, distributed over 16 sub-populations. The article also proposes management measures to prevent the extinction of the remnant population in the Roerdal (central Limburg; area 12 in figure 4).

Southern Limburg has 207 badger's sets, distributed over 126 kilometre grid units, but more than half of these units have only one set with badger tracks. If we want to go on regarding Limburg as the badger's Dutch stronghold, the authorities will have to take rapid action for the protection of the animals.

